

СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОЦЕСУ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

У статті зроблено соціологічний аналіз процесу ідентифікації. Визначено його змістовні та структурні компоненти, основні форми та механізми вияву.

Ключові слова: ідентифікація, ідентичність, самоідентифікація, сигніфікація.

В статье сделан социологический анализ процесса идентификации. Определены его содержательные и структурные компоненты, основные формы и механизмы проявления.

Ключевые слова: идентификация, идентичность, самоидентификация, сигнификация.

The article made a sociological analysis of the identification process. Determines the content and structural components, basic forms and mechanisms of expression.

Key words: identification, identity, identification, syhnyfikatsiya.

Постановка проблеми. Ідеологічним полем інтересу до вивчення ідентичності став неогуманізм. Суть його в подоланні сформованого до середини ХІХ століття протиріччя між людським і технологічним розумом, в запереченні установок, згідно з котрим «Я» – центр Всесвіту. Просто «Я» – нічого більше, ніж словесне твердження, поки воно не набуває тих якостей, котрі його виділяють як «Я». Неогуманізм означає відповідальність перед «Іншими» і світом за свої вчинки, за своє життя на противагу діяльнісно-технологічній картині історії, котра не залишає для людини можливості осмисленого буття, «ріже» свідомість, психічне на частини. Подолання поляризації нової сциєнтично-технологічної картини історії і універсально-гуманістичної вимагало зближення філософії, психології, соціології, антропології, історії.

Ідентифікація є складним пізнавальним процесом визначення причетності індивіда до певної спільноти. Це виявлення не просто тотожності чи самототожності соціальних явищ, це – важливий момент міжособистісних і групових відносин на підставі емоційного сприйняття і раціонального усвідомлення індивідами і групами солідарності або відчуження, поділу людей на тих, хто входить у певне коло, й тих, хто є іншими, чужими або ворожими стосовно тієї верстви, з якою людина ідентифікує себе.

Актуальність теми дослідження. Проаналізувавши різноманітні підходи до вивчення процесу ідентифікації, ми спробували дати його загальну характеристику. На наш погляд, ідентифікація є багатоаспектним поняттям із складною внутрішньою структурою і неоднозначним змістом. Її осмислення і пояснення слугує ключовим моментом у сучасному

соціогуманітарному знанні. В соціологічному розумінні ідентифікація знаходить свій вияв у соціокультурних характеристиках (нормах, ідеалах, цінностях, зразках поведінки, соціальному статусі і ролях). Вона виступає необхідною умовою диференціації і створення солідарних відносин соціальних груп і спільностей через комунікації, міжособистісні взаємодії та інституалізовану поведінку.

Аналіз досліджень та публікацій. В зарубіжній і вітчизняній літературі представлена велика кількість визначень соціальної ідентифікації. Характеристиці цього поняття приділяли увагу відомі психологи та соціологи, а саме: австрійський психолог З. Фрейд, англійський психолог М. Ейнсворт, Дж. Боулбі, австрійський психоаналітик М. Малер, американський психолог Е. Еріксон, Дж. Доллард, південноафриканський дослідник Петер дю Приз, американські психологи М. Кун і Т. Партленд, американські соціологи Дж. Мід, Е. Гофман, німецький соціолог В. Хесле, російські соціологи В. А. Ядов, О. М. Аврамова, українські соціологи С. А. Макеев, С. М. Оксамитна та Є. В. Швачко, Л. Г. Сокурянська.

Мета дослідження: дати характеристику процесу ідентифікації з точки зору соціології. Визначити його основні змістовні та структурні компоненти, функції у суспільстві, форми та механізми вияву.

Виклад основного матеріалу. Ідентифікація, у загальній своїй сутності, співпадає з тлумаченнями, які дослідники пов'язують з поняттям «Я» у найрізноманітніших формах: «Я-концепції», «Я-системи», «Я-досвіду», з поняттям «его» у формах «его-ідеалу», «его-ідентичності», «супер-его». Поняття ідентифікації співвідносне, перш за все, з

розумінням невпинного розвитку «Я» як складного багаторівневого особистісного утворення. Це пов'язано з трьома основними рівнями аналізу людської природи: індивідуальним, особистісним, соціальним.

На *індивідуальному рівні* ідентифікація відбувається як результат усвідомлення людиною власної часової тяглості, впродовж якої відбувається сприйняття себе як людини того чи іншого фізичного вигляду, темпераменту, задатків, з певним минулим і прагненням майбутнього.

На *особистісному рівні* ідентифікація визначається як відчуття людиною неповторності себе й свого життєвого досвіду, що базується на вмінні поєднати всі ідентифікації з розумовими здібностями, зі сприятливими можливостями, пропонованими соціальними ролями.

На *соціальному рівні ідентифікацію* можна визначити як особистісний конструкт, що відображає внутрішню солідарність людини з соціальними, груповими ідеалами і стандартами, які сприяють людській визначеності щодо поділу світу на собі подібних і не схожих на себе.

Ідентифікація є процесом становлення та розвитку суспільних відносин, взаємодії між людьми на основі тих соціальних позицій, які вони займають і тих соціальних ролей, які вони відіграють у суспільстві. Ідентифікація є двобічним процесом: людина стає представником певної соціальної групи завдяки тому, що вона має певні ознаки, які дозволяють їй вважатися причетною до цієї спільноти. Водночас кожна соціальна група «шліфує» особистісні якості індивіда відповідно до тієї соціальної ролі, яка йому відводиться чи котру він сам переймає власними зусиллями.

Ідентифікація є способом тотожності, хоча і неповної. Вона відбувається за допомогою певних критеріїв, які для особи є життєво важливими. До таких критеріїв, на думку української дослідниці І. Старовойтової [2, с. 182-192] можна віднести: спільні ідейно-політичні інтереси, економічні інтереси (ведення бізнесу, спільне виробництво суспільних благ), духовно-ідеологічні інтереси (близькість світоглядних поглядів, релігійних переконань, конфесійної приналежності чи членство в релігійних громадах), національна, етнічна спільність, спільність моральних норм та взірців поведінки. Спільними для згаданих вище критеріїв є те, що вони в якості ідентифікатора виступають важливими факторами внутрішньо-групової єдності, способу життя. Вони об'єднують людей, створюють їм відчуття захищеності, колективної співучасті, потрібності, позбавляють почуття самотності. В українській соціологічній думці велика увага приділяється таким суб'єктивним критеріям ідентифікації як: фіксація почуття приналежності, причетності до тих чи інших спільнот. Ідентифікація – процес розміщення свого «Я» в систему соціально конструйованих категорій. Тобто люди будують свої ідентичності з матеріалу тієї культури, в якій вони живуть.

Психологію цікавлять дослідження психічних механізмів самого процесу ідентифікації, починаючи

з фізичного самовизначення і закінчуючи самовизначенням у моральному просторі. На сучасному рівні розвитку психології найбільш популярними є три підходи до розгляду поняття ідентифікації:

1) *ідентифікація* як один із механізмів міжособистісного сприймання, поряд із рефлексією та стереотипізацією. Ідентифікація – це засіб розуміння іншої людини через усвідомлене ототожнення його характеристикам самого суб'єкта. Іншими словами, це психологічний механізм постановки суб'єктом себе на місце іншого, який реалізується у вигляді перенесення індивідом себе в особистісний простір іншої людини та призводить до засвоєння її особистісних змістів;

2) *ідентифікація як синонім самоідентифікації* – центральний елемент самосвідомості, що пов'язаний із відповіддю на питання «Хто Я?» із фіксацією свого становища в системі суспільних зв'язків. У цьому разі підкреслюється суб'єктивне відчуття власної приналежності до різних соціальних спільнотей, а також включення у свій внутрішній світ вже як власних цінностей та норм, що існують у середовищі, на яке зорієнтований суб'єкт;

3) *ідентифікація як показник рівня розвитку групи*.

Специфіка ж соціологічного підходу полягає в розгляді того, які соціальні інститути (і чому саме ці, а не інші) чинять найбільший вплив на самовизначення особистості, і які наслідки наявності чи відсутності процесу ідентифікації.

Таким чином, відповідно до об'єктів ідентифікації (тобто з чим ідентифікує себе індивід), можна виділити персональну, соціальну і загальнолюдську ідентифікацію, а до їх змістовного наповнення – когнітивну, афективну та поведінкову складову.

Формами ідентифікації є:

1. *Пряме ототожнення індивідом себе з реальною або вудуманою особою.*

2. *Зарахування себе до певної номінальної соціальної групи (наприклад, молодь).*

3. *Зарахування себе до реальних соціальних спільнот, переважно заснованих на спільній діяльності (наприклад, студентство).*

Як зазначає російський соціолог В. Ядов, базисна соціальна функція соціальної ідентифікації відображає включення в систему соціальних взаємозв'язків, бажання індивіда злитися з спільнотами і групами, котрі забезпечать захист її життєвих інтересів, головних потреб у само-збереженні, розвитку і самореалізації перед реальною або ймовірною небезпекою утиснення базисних потреб іншими групами, спільнотами і індивідами, що їх складають [1].

Отже, основною функцією соціальної ідентифікації для індивіда є фіксація єдності його інтересів з різними соціальними спільнотами, котрі (навіть якщо сам він цього до кінця не усвідомлює) забезпечують його самозберігання як індивіда і як особистості, захищають його основні інтереси, сприяють реалізації потреб у само-ствердженні, розвитку і самовираженні. Соціальна